

Férged.

A falu korszakunk elején egyik tagozata volt a Csanád nemzetséghez tartozó Makófalvi Makó család csanádmegyei uradalmának s így történt, hogy mikor Jaksic Márknét a szomszéd Ur-népe pusztá birtokába beigtatták, a törvénytevő urak előtt tanu- |1536. képen Makó László jobbágyai jelentek meg Férgedről, t. i. Hajnal Lukács bíró és Tompa Sebestyén. Megtaláljuk a község nevét a pár évtizeddel később készült csanádmegyei községi lajstromban is,¹ melyet az adóösszeírók készítettek, valamint |1549. a hasonló célból szerkesztett későbbi összeírásban |1553. is, — utóbbiban ilyen szöveggel: »Férged, most Varkocs Tamás bírja, a többi lakosok elszegényedtek és elpusztultak — a bíró esküje szerint. Van 6 kapuja, fizet 6 frtot.«² Varkocs váradi kapitány s György barát hadvezére és püspöki javainak kormányzója volt, kevés idő előtt még Ferdinánd király hive és Egervár parancsnoka. Most Izabella királyné hatalmával foglalta el a falut Makóval és Tárnokkal együtt. Mindezen helyek azonban osztoztak a vidék gyászos sorsában, vagyis a háboru miatt jórészt pusztaságban állottak. Különben itt köröskörül messze földön a török uralom már szervezve volt, de mert vár nem védte, a török seregeken kívül Ferdinánd és György barát csapatai is keresztül-kasul jártak rajta. Egy év előtt a falu még |1556. 24 kaput számlált.³ Most a dúlás után ezek száma, mint láttuk, 6-ra szállott le. Mindamellet Férgedet még a második királyi segedelem kirovása céljából tartott összeíráskor is a faluk közé számlálták s a 1/2 forintos kivétést rája is alkalmazták. Ugyanezen időben a török adót is kirótták a lakosokra, bár ezek csak heten voltak, kiknek nevei ezek voltak: Gazdag Bálint, Gercse Mihály, Gyóréni Máté, Iván György, Kun András, Lajtosi Ambrus és Sánta Antal. A kised falut a vásárhelyi náhieba osztották be.⁴ |1557—58. De a gyulai királyi várórség csakhamar döntő hatalomra jutott az egész környékben, melynek erőforrásait a nemzet

¹ Urbarium sive processus dicalis anni 1549. revisum et correctum.

² Orsz. lt. Conscriptio dicarum. Comit. Csanad. 1553. 53. lap.

³ Varia regesta duarum visitationum etc. Kaprinai kézirata LXVI. 18. Egyet. ktr.

⁴ A defter után Borovszky, i. m. II. 182.

a vár fenntartására rendelte, minek következtében Férged dézmáját is évről-évre oda kellett fizetni. Ily cím alatt szállított a falu Gyulára 6 köböl búzát és 1559. valamennyi árpát, habár egyébként a tized joga a csanádi prépostot illette volna, a minthogy azt ez is bevette rajta olykor, péld. 1560-ban, mikor is 12 simándi köböl búzát, 6 köböl árpát és 9 bárányt szedett be e cimen, a mi arra mutat, hogy a népesség szaporodott. A következő évben már 10 kaput számlált a helység.¹ A királyi 1561. hatalmi érvényesülése természetesen azt is magával hozta, hogy Varkocs földesurasága megszűnjön s így lőn, hogy az ez évi lajstromba földesur címén Makó Lászlót, Miklós testvérét, találjuk beírva, ki az erdélyi fejedelemhez pártolt apjának, Miklósnak, bihar- és csanád-megyei uradalmait, melyek Makón kívül Férgedet és Sámson-t is magokban foglalták, Ferdinánd királytól csak nemrég kapta adományul. László | 1561. márc. 27. azonban pár év múlva meghalt s benne családjának is magva szakadt. Most hát János Zsigmond, ki az ország e részéhez jogát tartotta s a »német párthoz ragaszkodó« László uri jogát különben sem ismerte el, az uradalmat s köztök az egész Férgedet² Varkocs Tamásnak adományozta vissza, a ki | 1563. aug. 10. egyébként Makó Miklós özvegyét Zólyomi Klárát feleségévé is tette.³ Varkocs ily módon a maga mostoha fiát még életében kisémmizte a maga örökségéből, s valószínűen magára iratta annak javait, mert az adománylevél erősen hangsúlyozza annak pártlótó voltát, hogy »élte fogytáig felségsértő volt s e főben járó vétke miatt javai az ország törvénye értelmében« János Zsigmondra szállottak. Mindazáltal a jószágszerzés csak az adománylevél kiállításával s a Babolcsai György váradí kanonok által hamarosan megtartott beigtatással nyerte meg a maga szabályszerű alakiságát. Befejezett tény azonban ekkor sem vált, mert sem neki, sem János Zsigmondnak nem volt annyi ereje, hogy a csanád-megyei jószágokat tényleg birtokba vehették s magoknak megtarthatták volna, miért is a magyar kincstár

¹ A gyulai vár tizedszámadásai az Orsz. ltrban.

² Bécsi Lib. regius III. 693. (Az adom.levél kivonata Lászlót Miklós testvérének mondja, de a későbbi teljes hiteles szövegében ismert erdélyi adománylevél Lászlót Miklós fiának írja.)

³ Az ad.levél az Orsz. ltrban. Gyulaféhérvári ltr. Acta Com. 1. cs. 12. sz. Reizner, Makó város története, 25.

azokat, mint gazdátlan jószágokat, a koronára szállottaknak tekintette s a következő évi adóösszeíraskor a F é r g e d e n talált 7½ kaput is (ugyanannyi házzal) a király javára jegyezte fel.¹ Azonban nagyon rövid időre maradt az így, mert M a k ó L á s z l ó végrendeletet tett, melyben a maga javait »mindenestül nővérenek, M a k ó I l o n á n a k s ennek fiának, S z o k o l i G y ö r g y n e k, hagyta«. Ennek pedig csakhamar sikerült F e r d i n á n d királytól a birtokokra s F é r g e d r e is oltalomlevelet eszközö-1564. zölnie ki, bár ennek egyelőre nem sok hasznát vehette, mert G y u l a a következő évben elbukott s a királynak itt minden hatalma megszűnt. Szerencséjére S z o k o l i n a k, V a r k o c s is itt hagyta az árnyékvilágot s özevge, a ki S z o k o l i n a k anyósa volt, nem csinálhatott nehézséget a falu bírása irányában.

A környékbeli falvak a török alatt zavartalan békeségben maradhattak és fejlődtek, úgyhogy F é r g e d nem-sokára már 19 házat számlált. E békés gyarapodás-1571. nak a tizenöt éves török háboru vetett véget, mely alatt a M.-K e r e s z t e s n é l vereséget szenvedett török hadak is tatár csordák vidékünket is feldúlták s F é r g e d e t is pusztaságra juttatták. Az egész környékre halotti 1596. némaság borult. C s a n á d - és C s o n g r á d m e g y é k b e n újra megszűnt minden hatósági működés. Sem dézmának, sem adóösszeírásnak, sem semmiféle hivatalos eljárásnak sokáig nincs többé semmi nyoma sem az erdélyi, sem a magyarhoni hatóságok részéről. A népesség nagy részét leölték, egy része bátorságosabb községekbe menekült, vagy a puszták és rétségek buvóhelyeire húzódott, — magáról semmi életjelt sem adva.

Csak a hadi lárma és a seregek jövés-menése tartott tovább. A hajdu csapatok s a hozzánk legközelebb eső királyi várak, S z e n d r ő, E g e r és N a g y - V á r a d őrségi csapatai barangolták keresztül-kasul e vidéket, miközben a tiszteknek módjokban volt meggyőződést szerezniök a romban és pusztaságban heverő községek és határok nagy értékéről s azokat el is foglalniok. Így történt, hogy a M a k ó - c s a l á d c s a n á d m e g y e i b i r t o k a i t B o i n i c s i c s H o r v á t L á s z l ó s z e n d r e i k a p i t á n y nyerte el a királytól,² N y á r i P á l váradi, 1582. korábban e gri, kapitány V á s á r h e l y e t vette birtokba,

¹ Borovszkynál, i. m. I. 182. 209—211.

² Reizner, i. m. 26.

Szokoli György és fia Péter pedig, szintén egritisztek, felujították igényeiket a Makó-féle uradalmakhoz s utóbbi Rudolf királytól újabb adománylevelet is eszközölt ki azokra s köztök az egész 1601. aug. 24. Férge dre, melyet a királyi levél falunak minősít, azzal a szokott szólásmóddal, hogy Péter és ősei a nevezett helyeknek »a mennyire a török ellenség dühétől lehetett, mindenkor békés birtokában voltak s azokról leveleik és elegendő irott bizonyítványaik is voltak, de ezek a korábbi idők viszontagságai miatt veszendőbe mentek és elidegenítették«. ¹ Egyidejűleg meghagyta a király az esztergomi főkáptalannak, hogy a hely színére, vagy valamely bátorosabb helyre utazván, Szokolit igtassa be. A káptalani megbízott, Pyber János kanonok, nagy szombat i paróknak, csak egy év múlva tett eleget 1602. okt. 18. a parancsnak, mégpedig, mivel a töröktől való féltében ide nem jöhetett. a nagyváradi káptalan előtt, a nélkül, hogy a beigtatásnak bárki ellentmondott volna, ² a mi annál természetesebb volt, mert ez időben e vidék, sőt az egész Erdély is Rudolf jogara alá került.

Ez állapotnak azonban Bocskay István hamar végét szakította, a ki t. i. Erdély függetlenségét és a tisztántuli részek odatartozását visszaállította, úgyhogy az utána következő fejedelmek a csanád megyei helyek, mint a magokéi, felett már teljes joggal rendelkeztek. Így vette oltalmába Bátor Gábor Makó lakosait s így 1608. adományozta ugyanő Férge det, Zom- 1609. szept. 25. bort, Tömpöst, Serkedet a »maga királyi jogával« Kovács Péter hajdu kapitánynak s alatta levő vitézeinek, Kovács Ambrusnak, Rózsá Pálnak, Nagy Gáspárnak és Szőke Jánosnak, kik valamennyien Hatházon laktak, megemlítvén, hogy mindeme falvak most el vannak pusztulva. ³ Az adományozott jószágoknak a hajduk, — úgy látszik, — sokáig birtokában is voltak, mert a kincstár joga azokra csak Tépei Kovács Péter halálával és magva szakadtával nyílt meg újra, a mikor I. Rákóczi György fejedelem Kovács részét Derecskei Erdélyi Gáspár föl-

¹ Az adom.levél Orsz. ltr. NRA fasc. 920. No. 19. és esztergomi főkápt. ltr. caps 6. fasc. 12. No 2.

² A kir. megbízó levél és a beigt. bizonyítvány Reiznernél, i. m. 105—108 (az esztergomi főkápt. ltrából kiírva).

³ Az ad.levél Orsz. ltr. Gyulafehérvári lib. reg. VI. 137. és IV. 409.

kérésére ennek adományozta,¹ mely rendel- | 1646. aug. 5. kezését azonban nemsokára megváltoztatta, mert mikor Szőke János Hatházon és a Konyádra került Rózsa Pál is mag nélkül elhaltak, a gazdátlan jószág- részeket Kis Mártonnak, a Körösszegen lakó hajduk jeles kapitányának és fainak, Györgynek, Péternek és Andrásnak ajándé- | 1647. márc. 28. kozta, a kik »hasznos szolgálatukat, tökéletes hűségöket, serény buzgalmukat s dicséretes katonai vitézségöket külön- böző idők és viszonyok közt, de legkiváltképen a mult 1646-dik évben Szalonta városa mellett, a törökök erős csapata ellen vívott ütközetben, nemkülönb a két évvel ezelőtt folytatott hadjáratban, melyet édes hazánk vallásának és szabadságának oltalmazása végett folytatott« a fejedelem, tanusították. Rákóczi egyébként ezuttal Kiséknek a nevezett jószágokon kívül a csanád- megyei Pordánt, a zarándmegyei Kovácsi és a biharmegyei Tépe községekben levő házat s ill. nemesi udvart is oda ajándékozta.² Férged ez adomá- nyozás idején is pusztán állott, a mit a csongrád- megyei ek küldöttsége is bizonyított, mikor Borsod- megyéhez csatoltatásuk után ennek Szendrőn tar- tott gyűlésén először megjelentek és elősorolták megyéjük részeit s ezek közt »a Mezővásárhely körül való pusztá telkek« jegyzékében Férgedet is meg- | 1649. neveztek.³ Az új földesurak pusztájokat az akkori idő- viszonyoknak megfelelően saját gazdálkodásba nem vehet- ték, hanem mint legközelebbi lakosoknak, a vásár- helyieknek adták bérbe legeltetés végett. E közben történt, hogy Gyarmati gróf Balassa Imre kir. személynök, ki több mint egy félszázadon országszerte üzte erőszakosságait, foglalásait és csalásait,⁴ hamis értesítés útján adománylevelet eszközölt ki gróf Wesselényi Ferenc nádortól a Szokoliféle jószágokra, minek alapján magát a garan-szent-benedeki konvent által Férged birtokába is beigtatta s a jószágok adóját | 1662. okt. maga részére követelte. Kis-ék azonban a nádor előtt beigazolták a magok jogát, a mikor is a nádor a maga

¹ Az adom.lévél u. o. (lib. reg. Geor. Rákóczi, IX. 557.)

² Az adom.lévél u. o. Gyulafehérvári lib. reg. XXII. 6. és lib. reg. Geor. Rákóczi X. 601.

³ Borsodm. jkv töredékek könyve, 272. lap, a megye levéltárában.

⁴ Lásd ezek iratait Orsz. lt. NRA fasc. 130. 179. 210. 228. 348. 349. 351. és a Bécsi lib. regist ez időből.

adományát visszavonta s erről mind Balassát, mind a csanádmegyei pusztákat bérlő városokat, t. i. Makót és Vásárhelyt értesítette. »Ugy esék értésemre«, — írja Wesselényi e városok biráinak — »hogy tik Tompos és Férgeg nevü pusztáktól szokott adókat nem a régi uratoknak, úgymint Keresztszegi Kis Péter, András és Mihály uraiméknak, hanem gróf Balassi Imre urnak, a kinek semmi jussa nincsen hozzátok, praestáljátok, kire megirtuk gróf Balassi Imre urannak, hagyjon békét tinektek és semmiképen sem személyetekben, sem peniglen marhátokban benneteket bántani ne merészeljen. Annakokáért ezen levelünk által serio hagyjuk és parancsoljuk tinektek: mindjárt küldjete a régi uratokhoz, kit felkeresvén, mindenekről végezzetek vele s ezentul senkinek másnak, hanem megnevezett Keresztszegi Kis Péter, András és Mihály uraiméknak azon pusztáktól szokott adókat praestáljátok. Egyébiránt, ha különben cselekesztek, kemény animadversiónkat és büntetésünket el nem kerüliték« stb. Ugyanakkor a nádor Balassához is írván, tiltotta őt a csanádmegyei helyek adóztatásától: »Tisztem és hivatalom szerint parancsolom«, — írja neki, — »kegyelmed ezentul megnevezett személyeket maga, avagy mások által sem személyekben, sem penig marhájokban károsítani és zaklatni, avagy hódítani ne merészelje, holott kegyelmednek semmi jussa nincsen hozzájuk. Más ember jussát senkinek nem adhattam«¹ stb. Minthogy pedig Balassát hűtlenség miatt nemsokára elítélték, jogaitól megfosztották s az elkobzott javak gondviselője, Csató, a csanádmegyei jószágokat is valami urbáriomféle irat hibás értelmezése következtében a kincstárt illető elkobzott javak jegyzékébe foglalta, Wesselényi a kamarát is felhívta, hogy világosítsa fel Csatót a tényállás felől, hogy ez ama jószágokat jogszerű tulajdonosaik kezébe bocsássa vissza, a kincstári jegyzékből pedig törölje.² A Szokoliak azonban nem engedtek s továbbra is jogot formáltak a csanádmegyei régi birtokokhoz. Ez alapon Szokoli Gábor Zemplén városában Vaskovics István prépost és Gregerics Mihály konventi jegyző előtt a maga, gyermekei és testvérei 1670. jun. 3. nevében »a helységek nagy távolsága és a maga szükségei

¹ A nádor levelei 1663. június 15-ről Kassáról az Orsz. Itr. Vesselényi levéltár iratai közt.

² Vesselényi levele 1667-ből a Bécsi lib. regiusban.

által kényszerítettén, a beállott inség és drágaság miatt egész Makó városát, nemkülönben Férged, Vassantó, Dedenszeg, Szentmiklós és Tempes falukat, melyeket azok kezéből, kik hatalmasul birják, visszafoglalni és magáénak megtartani nem képes, örök tulajdoni joggal, mely őt Rudolf király adománylevelénél fogva illeti »azon különös vonzalomnál és nagy tiszteletnél fogva, mellyel« a Pálos szerzet sátoraljajuhelyi zárdafőnöke, Bébei Gergely atya irányában viseltetik, a ki őt »bőséges dénzadománnyal« is segítette«, örök alamizsna gyanánt, a fentebbi helységeket, odaajándékozva nevezett szerzetes atyának és általa a Pálos rendnek, azzal a kikötéssel, hogy ha az ajándékozó fiai idők folytán a jószágokat a magok kezébe venni és mint sajátjukat birni óhajtanák, azokat kiváltassák, saját és nem kölcsön vett pénzből ezer aranyat fizetvén értők a rendnek. Az ekkép kiváltott jószágokat pedig mindaddig, míg a család a fiágon élve marad, magok használják, el ne idegenítsék, a fiág kihaltával pedig a jószágok, minden váltáság, vagy fizetség nélkül a rendre vissza szálljanak.¹ Igen valószínű, hogy Bébei atya és derék rendlársai semmi hasznát sem vették ez adományozásnak s a Pálosok, mint földesurak, be sem tették lábukat Férgedre. Mert a folyamatban levő kuruc háboru és a Wesselényi-féle összeesküvés miatt a birtoklási ügyek is mindinkább összezavarodtak az Alföldön, melyet majd a bujdosó honfiak, majd a királyi kormány tartottak hatalmukban s a közel és távollevőkre nézve minden békés haszonvét lehetlenné vált. De maga Szokolis is meggyusította az egészet azzal, hogy pár év mulva személyesen elment Leleszre s Vaskovics István előtt oda nyilatkozott, hogy nevezett birtokait, melyek közé az irásba Vásárhelyet is befoglalták (hihetően Vassantó helyett), szorultsága miatt Meletei Dévényi Ferencnek és nejének, Becskis Zsuzsánának, kik vele több ízben jót tettek, háromszáz tallérért eladja, kikötvén utódai részére azt a jogot, hogy a jószágokat a vételár visszafizetése mellett az előbbi oklevélben körülírt fentartással magok kezébe vehessék.² 1672. Ez az eladás azonban legfőlebb Szokolira nézve tehe-

¹ A leleszi konvent bizonyítványa az adományozásról 1670. aug. 27-ről a leleszi orsz. ítrban. El. 1600—1702. Prot. 99. S. 29.

² A konvent adásvét. szerződvénye 1672. május 22-ről Leleszen, Orsz. It. El. 1600—1702. Prot. 100. 5. 29.

tett hasznos, mert Férgedet már az előző évben a vásárhelyiek vették zálogba Kis Pétertől és Kis Andrástól 300 frtért.¹ De a zálogos jószágoknak elődeink sem nagyon örülhettek, mert az elítélt Balassa nemcsak ki nem eresztette kezéből csanádmegyei javait, hanem koronként ujakkal is szaporította, úgyhogy számuk már 19-re rugott² s talált abban is módot, hogy azok hasznélvezőit a dézmára is kényszerítse, vagy megsarcolja. Ez utóbbi sors várt a nem fizelőkre. Hol egyik, hol másik csapatvezért küldte rájuk, »az elpártolt, szófogadatlan jobbhagyokra«, kik azokat mindenökből kifosztották, a zsákmányt pedig felerészben magoknak tartották meg. Az 1680-iki év tavaszán Kis Mihály volt a fosztogató csapat kapitánya. A keserves lecke után pedig a községi bírának és esküdteket kemény fenyegetődzések közt Turra rendelte magához, hogy velők az adózás felől 1680. jan. 11. értekezzezzék. »R á k ó c z i G y ö r g y fejedelem halála óta« — így szól az idéző levél, — »az én földesuraságom alá tartoztok. Többet nem várakozhatom, se többet nem irogatok: hanem vagy másnak adlak benneteket, vagy határjárókat küldök közitekben, kik ez világból benneteket kiirtnak.«³ Vásárhelyi elődeink nem hajtották a fenyegetésre, minek igen nagy kárát vallották. »Férged nevű pusztám« — így írja ezt meg a rabló földesur egy hó mulva, — »Vásárhelynél vagyon. Négy, vagy öt tallérban megengedtem volna esztendeig. Sós Balázs nevű katonám társaival együtt 600 tehenet hajtott egy órában azon pusztáról. Dévényi váramba hajtatta. Fele annak az katonáké volt, fele enyém. Öt tallér hány esztendeig től volna ki. Kétszáz esztendeig is beérték volna vele.«⁴

Ez érzékeny sarc azonban nem riasztotta vissza eleinket a pusztá további használatától, melyhez való zálogjogukat ezután is folyvást fentartották még az ujratelepülés után is, a mint ezt a Schlick részére készült összeírásokból látjuk, melyekben a pusztát Vásárhely határának tartozékai közé sorolják, abból az 1701—2. okból is, hogy azt Kis-ék től több mint 30 év óta zálogban bírja. Az 1720-iki csongrádmegyei összeírás azonban, midőn a határ tartozékait elsorolja, Férgedet

¹ Borovszky, i. m. I. 234.

² Balassi Naplója a Nemzeti Múzeumban, Kézir. fol. Hung. 36. 62—63. lapok. (Borovszky ur szívességéből.)

³ Balassi Naplója, i. h.

⁴ Borovszky, Csanádv. tört. II. 183.

elhallgatja. Ellenben Schlick megnevezetten eladja a többi pusztákkal együtt Károlynak. | 1722. aug. 5. A királyi adománylevél is ennek megfelelően rendelkezik, valamint az átadás és szolgabírói összeírás is így tárgyalja azt. Az új földesur a régi | 1722. aug. 11., 17. 17 pusztával együtt ezt is a lakosság további használatában hagyta, de csak felerészben.

Nehéz feladat volt azonban a puszták határainak megállapítása, mivel a tulajdonosok távollétök miatt azok helyességét nem ellenőrizhették s fentartásukról sem gondoskodhattak. Ezen a bajon akkép segítettek, hogy a bizonytalan határokat a szomszédok közösen legeltették és használták. De mivel ennek is több hátránya volt, a Károlyiak a csanádi püspök igácsi, csókási és kopáncsi birtokai irányában elhomályosult határokat barátságos egyezkedéssel megállapították s térképen is megjelölték.¹ Azonban a törvényes eljárást sem kerülhették el a felek, melyet a kérdéses puszták határainak kiigazítása tárgyában Falkenstein püspök és Károlyi Ferenc, — Vranovics János királyi ítélő táblabíró és Marczibányi Lőrinc kir. ítélő táblai hites jegyző által nagy pontossággal, helyszíni szemle és tanúzások közbejöttével külön-külön hajtottak végre. Az utóbbi vizsgálat azért vált szükségessé, mert | 1737. és 8. hire terjedt, hogy Széplaki János, korábban a Károlyiak tisztje, most pedig szegedi szenátor, az előző vizsgálat által emelt határjeleket a makaiakkal elhárnyatta, minek következtében a vásárhelyiek Férgedtől a Péro-székekig vezető megye helyességét, a makaiak pedig a Péro-széktől átlószerűen a Szeghatárig, vagy Kunszállásig nyulóét, mely Férgedet és Csomorkányt elválasztotta, vonták kétségbe. Péro-széket az előző évben kivégzett lázadó főnökről nevezték így, kinek, mint a tiszá—marosi határórség tisztjeinek általában, e vidéken nagyobb bérlete volt. Maga a szék egyébként egy bozótos hely volt, ott, a hol Tótkutas, Kopáncs, Komlós és Két-egyháza határai összeszőgelletek. Látnivaló, hogy a férgedi és csomorkányi határra nézve legsarkalatosabb a Szeghatár volt, főleg miután a Hármashatár nevű

¹ A színezett térkép gr. Károlyi Ferenc és Ferencz Antal püspök aláírásával és pecsétéivel ellátva a gróf Károlyi nemzetség bpesti lírában, 35. fők, 93. sz.

dombocskát, hol Csomorkány, Csókás, Sámson és Kopáncs határai összefutottak, a makaiak elszántották.¹

Ezalatt a pusztát egészben véve eleink használták, mert a bírák a koronként megújított taksaszerződévények készítése alkalmával ügyeltek arra, hogy a lakosságnak átbocsátott határrészek felsorolásánál a jegyzékből annak neve se maradjon ki.² Régi időtől fogva szántás alá is vették a kövér mezőség egy részét, úgyhogy 1746-ban már 37 szállásuk volt ott gazdáinknak³ s mikor Károlyi Ferenc jobbágyai földet tagosítani akarta, a föld-1752. mérő ez ellen azzal érvelt, hogy »Férgeden, Csomorkányon, Szent-Erzsébeten több jómódu jobbágyok vannak, kik régi idő óta elhelyezkedtek, elszaporodtak, tanyákat építettek s ujabban 5—6 felé is szántanak. Ezek földet cívódás nélkül egyesíteni nem lehet, de 2—3 helyre mégis össze kellene hozni.«⁴ A pusztá fele részét azonban az uraság olykor magának tartotta fenn, de az urbáriom behozatalát közvetlenül megelőző években ismét egészen a lakosság birta.⁵ Mindazáltal az urbáriom is csak felét hagyta meg annál. Az ekkortájon készült uradalmi térkép egész kiterjedésében műveltnek s tanyákra felosztottnak tünteti fel a pusztát.⁶ Más forrásokból tudjuk, hogy a városnak ott ezer kaszásra menő rétje is volt, mely után földesurának semmi teherviseléssel sem tartozott. Pár év múlva az uradalom magának foglalta 1776. el a kaszálót, de másutt pótolta azt ki, mégpedig egy 1210 emberre menővel. A város azonban a cserével nem volt megelégedve.⁷ A későbbi összeírások is csak fele részben mondják a városhoz tartozónak, felerészben pedig a csongrádi uradalomhoz.⁸

¹ A határjárások jkvei Orsz. lt. Inquisitiones per juratos notarios tabulae regiae fasc. 17. No 1510. és 3317.

² L. egyebek közt az 1741. aug.-i szerződévényt. Vár. ltr. Rvi. 2. a. cs. 55. sz.

³ U. o. 2. cs. 53. sz.

⁴ Ruttkay földmérő levele Károlyi Ferenchez 1752-ből a gr. Károlyi nemz. bpesti ltrában.

⁵ A bírák levele 1769. márc. 30-ról V. lt. Rvi. 2. a. cs. 2. sz.

⁶ Lásd a Vertics-féle nagy térképet.

⁷ V. lt. Rvi. 2. cs. 2. sz.

⁸ Vármegyei összeírás 1813-ból, 5. lap.